

Durdík, Tomáš

Několik poznámek ke vztahu českých hradů ke komunikacím a k jejich komunikačnímu schématu

Archaeologia historica. 1998, vol. 23, iss. [1], pp. 203-213

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140287>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

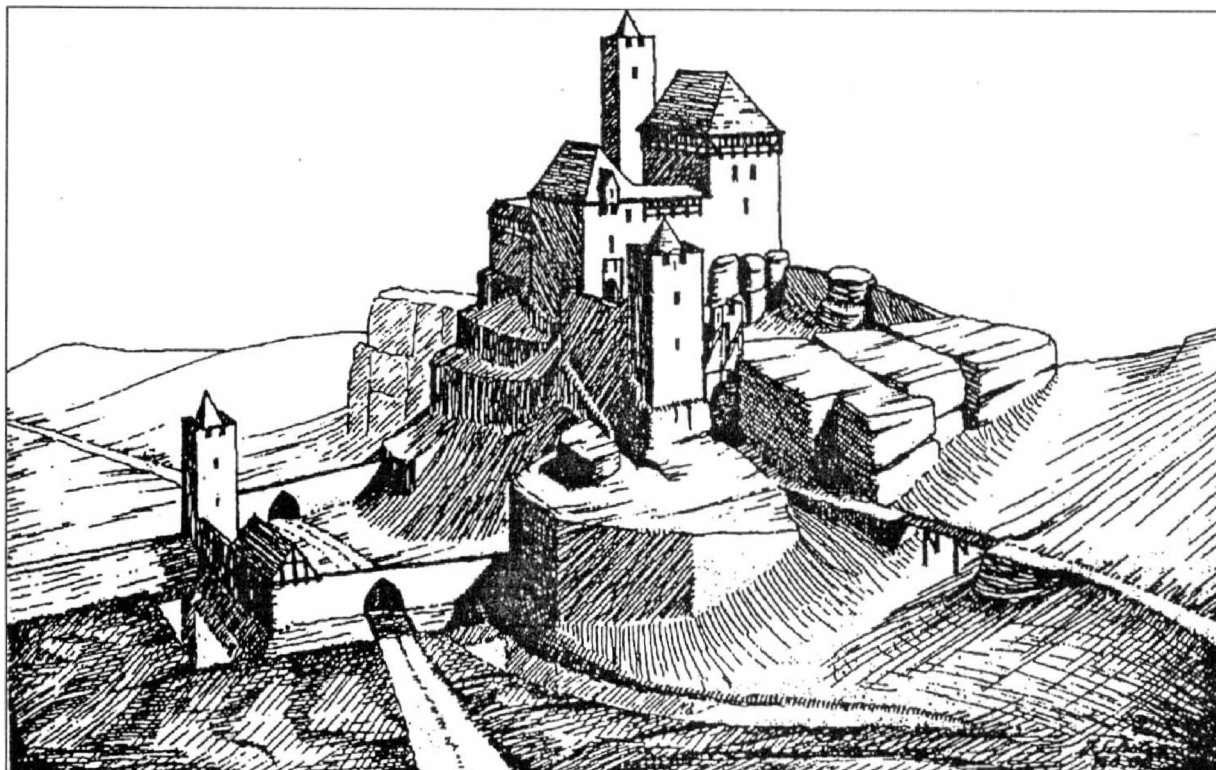
Několik poznámek ke vztahu českých hradů ke komunikacím a k jejich komunikačnímu schématu

TOMÁŠ DURDÍK

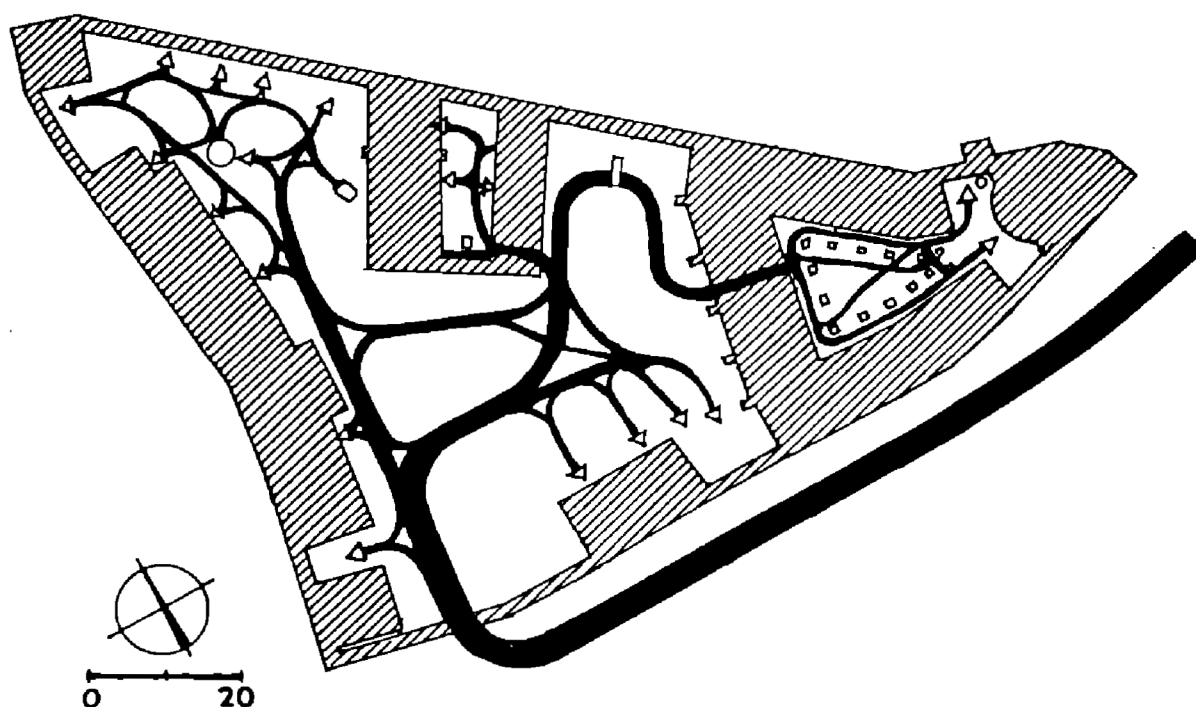
Vztah hradů k systému komunikací, zejména dálkových, představuje jedno z výsostných témat evropské kastellologie, které je povětšinou intenzivně sledováno a rozvíjeno. Situace v Čechách je však, podobně jako u jiných aspektů hradní problematiky, kterými by se mělo zabývat především historické bádání, již od dob vydání fenomenálního historického korpusu A. Sedláčka (1882–1927) zcela opačná (Durdík 1995 a) a toto pole zůstává prakticky zcela zanedbáno. České kastellologické bádání se ubíralo jinými směry (základní kastellologická kompendia (zejména Menclová 1976; Durdík 1984; 1995c; v tisku b;

Obr. 1. Mapa královských hradů (mimo malé strážní objekty) a královských měst v Čechách posledních Přemyslovců. 1 – královská města, 2 – královské hrady z první poloviny 13. století, 3 – královské hrady založené Přemyslem Otakarem II., 4 – královské hrady vystavěné Václavem II., 5 – nejasnost v dataci či osobě stavebníka. Kresba M. Záleská.

Obr. 2. Karlsfried hrad, k. ú. Hartau, okr. Zittau. Pokus o ideální rekonstrukci podoby hradu s procházející zemskou stezkou podle J. Scholze.

Obr. 3. Křivoklát hrad, okr. Rakovník. Větvené komunikační schéma přemyslovské fáze hradu s graficky provedenou analýzou vytíženosti jednotlivých tahů. Kresba V. Durdík.

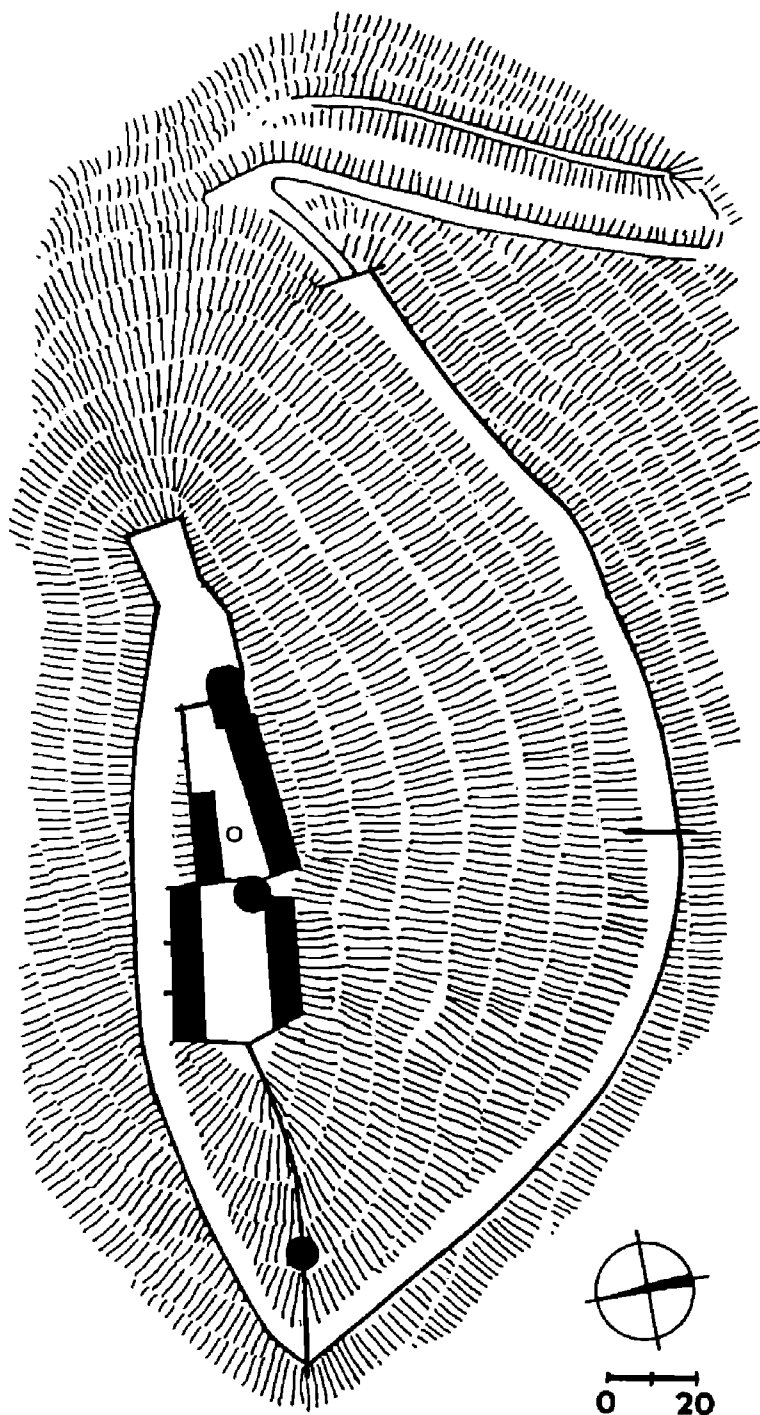
Durdík–Bolina v tisku), která obsahují četné další literární odkazy, nebudou nadále u jednotlivých lokalit z úsporných důvodů citována).

Vazba zejména minimálně některých královských hradů na dálkové komunikace (obr. 1) se běžně předpokládá (naposledy Durdík 1992; 1996a), blíže však tato problematika zpracována v celku nebyla. Detailnější pozornosti se v poslední době dostalo pouze

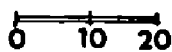
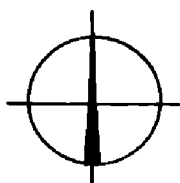
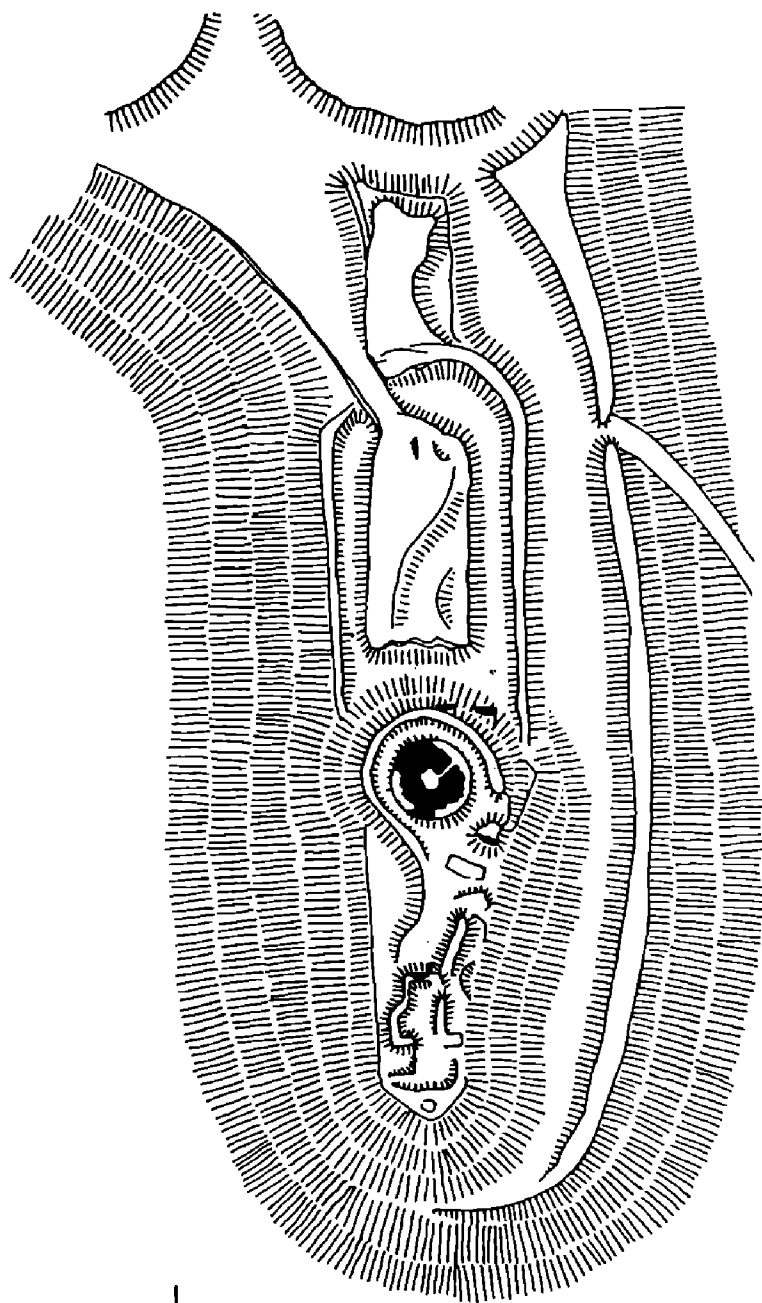
situaci na Zlaté stezce (Kubů–Zavřel 1994; Durdík v tisku a).

Samostatně byly též shrnuty fragmentární vědomosti o vazbě královských hradů na vodní cesty (Durdík v tisku b). Vodní cesty hrály ovšem ve středověkých Čechách vyloženě pomocnou funkci, jež jistě vyplývala i z faktu, že české království bylo vnitrozemským státem s převážně horními toky řek, a hlavní roli měly pouze u velmi mála komodit (dřevo, snad slanečci) a významnější roli v obchodu obecně hrála zřejmě pouze Vltava a Labe. Všeobecně se předpokládá vazba královských hradů nad řekami na vybírání cla. Pokud je však situace prověřitelná, tomuto účelu sloužil neopevňený objekt u řeky mimo hradní areál (např. Vyšehrad, Orlík) a hrad ho mohl v nejlepším případě symbolicky zaštitovat. Královské hrady se ovšem na řeky pochopitelně vázaly. Mohly zde zajišťovat přímo brody na důležitých pozemních komunikacích, které vodní tok překračovaly (např. Týřov). Nápadný je sled v téměř pravidelných rozestupech založených hradů Přemysla Otakara II. na Vltavě a jejích přítocích (obr. 1), který je nepochybně záměrnou sítí kontrolních bodů. Ta vznikla v rámci jihočeské koncentrace královských hradů představující bariéru rozpínavosti mocného rodu Vítkovců (naposledy Durdík–Kašička–Nechvátal 1995).

V souvislosti s úvahami o vztahu královských hradů k systému dálkových komunikací je nutno připojit důležitou poznámku. Ve středověkých Čechách se královské hrady svým významem a funkcí, od nichž se odvíjela i jejich stavební podoba a výbava, rozpadaly již od 13. století do tří kvalitativních úrovní. Nejvyšší představují velké královské hrady klíčového významu (např. Křivoklát, Zvíkov, Bezděz), tvořící kostru sítě základních panovnických mocenských opor. Střední kvalitativní stupeň představují objekty, které tuto síť zahušťovaly a na nichž se počítalo s možností pobytu panovníka a jeho dvora (např. Poděbrady, Protivín). Tyto dvě skupiny jsou tradičně předmětem intenzivního zájmu a studia (presentuje je též mapa na obr. 1). Mezi královské hrady však náležely i malé, čistě účelové vojenské objekty většinou i méně náročné konstrukce, často tvořené např. pouze jedinou obytnou věží. Představovaly strážní a mocenské opěrné body, obsazené pouze vojenskou posádkou. Protože se s tímto typem často setkáváme v pohraničních horách, bývá nepřilíživě šťastně označován jako hor-

Obr. 4. Bezděz hrad, okr. Česká Lípa. Celkové půdorysné schéma hradu s vnějším opevněním podél přístupové cesty. Kresba P. Chotěbor, V. Durdík.

Obr. 5. Neznámý hrad u Albrechtic, k. ú. Černčice, okr. Most. Terénní náčrt situace hradu s předloženou přední částí dispozice určenou k bočnímu krytí přístupové komunikace. Kresba P. Chotěbor.

novověkým mostem, musela dálková komunikace procházet minimálně od 15. století vnějším opevněním hradu.

Z hlediska návaznosti na jakékoliv komunikace (tedy jak dálkové, tak lokální), jsou české hrady nejčastěji koncovým objektem jimiž komunikace končí. Hrady průchozí resp. přístupné ze dvou či více stran, jsou spíše výjimečné. Jde většinou o rozsáhlé a důležité královské objekty (např. Pražský hrad, Vyšehrad, Zvíkov), výjimečně pak i o hrady šlechtické (zmíněný Brandýs nad Labem). Zde mohl tento případ častěji nastat u hradů ve městech, vybavených příchodem jak z města, tak z prostoru mimo něj (např. Česká Lípa [Gabriel 1997] či Kolín). U Pražského hradu registrujeme redukci původních tří vstupů na dva, na Křivoklátě naopak v rámci přestavby Václava IV. (Durdík 1997) byl původně koncový

ský hrádek. Jejich vazba na dálkové komunikace je v naprosté většině případů nepochybná. Zároveň tyto často bezejmenné, psané historii neznámé a nepříliš imponující pozůstatky zanechávající objekty, kterých si dosavadní badání všímalo spíše výjimečně, mohou ve větším počtu doposud unikat evidenci (jejich značnou původní četnost ukázalo např. detailní studium hradů na Šumavě – Durdík v tisku a). Tento fakt pochopitelně může značně deformovat obraz vytvořený především na základě studia obou vyšších kvalitativních skupin královských hradů.

I v případě nepochybné vazby hradu na dálkovou cestu je nutno připomenout, že jejich kontakt s vlastním průběhem cesty většinou není bezprostřední. Nejčastěji stávají na návrší nad touto cestou a cesta k nim odsud stoupá jako odbočka. To ovšem u vědomí způsobu myšlení středověkého vojenství, cíleného na obsazení konkrétních objektů a nikoliv ovládnutí plochy krajiny, nepřekvapuje. V Čechách se prakticky nevyskytují vyloženě uzavěrové objekty, jimiž by cesta přímo procházela a které by ji tak umožňovaly uzavřít (jde nejčastěji o údolní fortifikace v německy mluvících oblastech zvané Tallsperr, Clause či Binze). Jedinou výjimkou je zřejmě hrad Kalsfried u Žitavy (dnes na německém území; obr. 2) – např. Durdík 1984, naposledy Neugebauer 1995; Butz 1995), stavěný Karlem IV. přímo jako celní stanice. Další výjimkou, která je o to zajímavější, že se nejedná o hrad královský, zřejmě může být Brandýs nad Labem. Pokud je zde trasa brodu přes Labe petrifikována raně

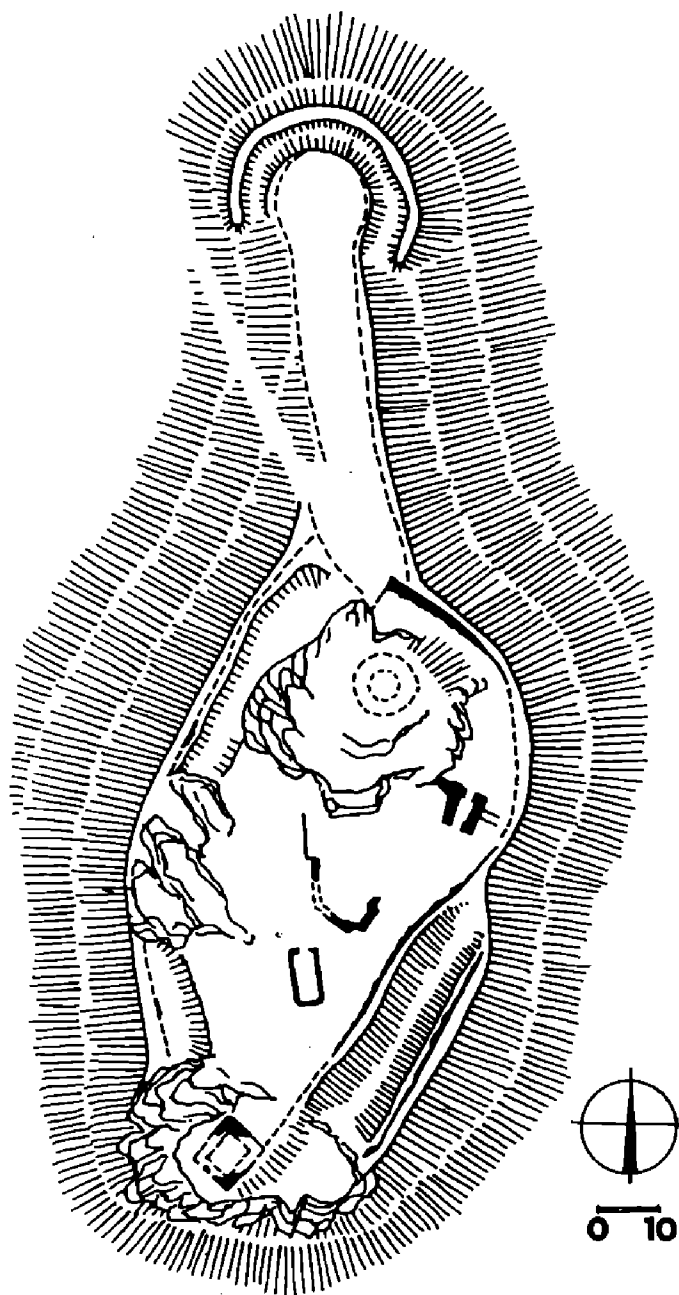
hrad zprůchodněn. Tento stav však již nerespektovala přestavba za Vladislava Jagellonského. Malý počet hradních areálů vybavených vstupy více než z jednoho směru rovněž vzhledem k tomu, že brána je neuralgickým nejzranitelnějším bodem jakékoliv fortifikace, jehož zmnožení je nežádoucí, nikterak nepřekvapuje.

Vedení přístupové komunikace k vlastnímu hradu je většinou provedeno nejkratším možným způsobem závislým na geomorfologické situaci a minimalisaci nutnosti terénních úprav (zářezů, náspů apod.). Obranná hlediska vstupují do hry až v bezprostředním kontaktu s hradním areálem, respektive v místě účinné možnosti zásahu útočnicka na cestě z hradu. Zde je obecně nejžádoucnější co nejdelší možnost kontroly příchozího z hradeb a dalších staveb. Přednost tak bývá u promyšlenějších případů dávana od počátku co nejdelšímu paralelnímu vedení přístupové komunikace s hradním opevněním a to nejlépe pravotočivěmu, aby případný útočník byl k obráncům otočen rukou se zbraní a nikoliv se štítem (klasickou ukázkou, která si vyžádala komplikovanější úpravy představuje Křivoklát 13. století – obr. 3). Absence tohoto způsobu vedení přístupové komunikace mohla být pocítována jako těžká nevýhoda a odstraněna přeřešením komunikačního schématu do této podoby a to i za cenu mimořádných technických komplikací (např. Loket, k hradu naposledy Kamenická v tisku). Uvedená zásada

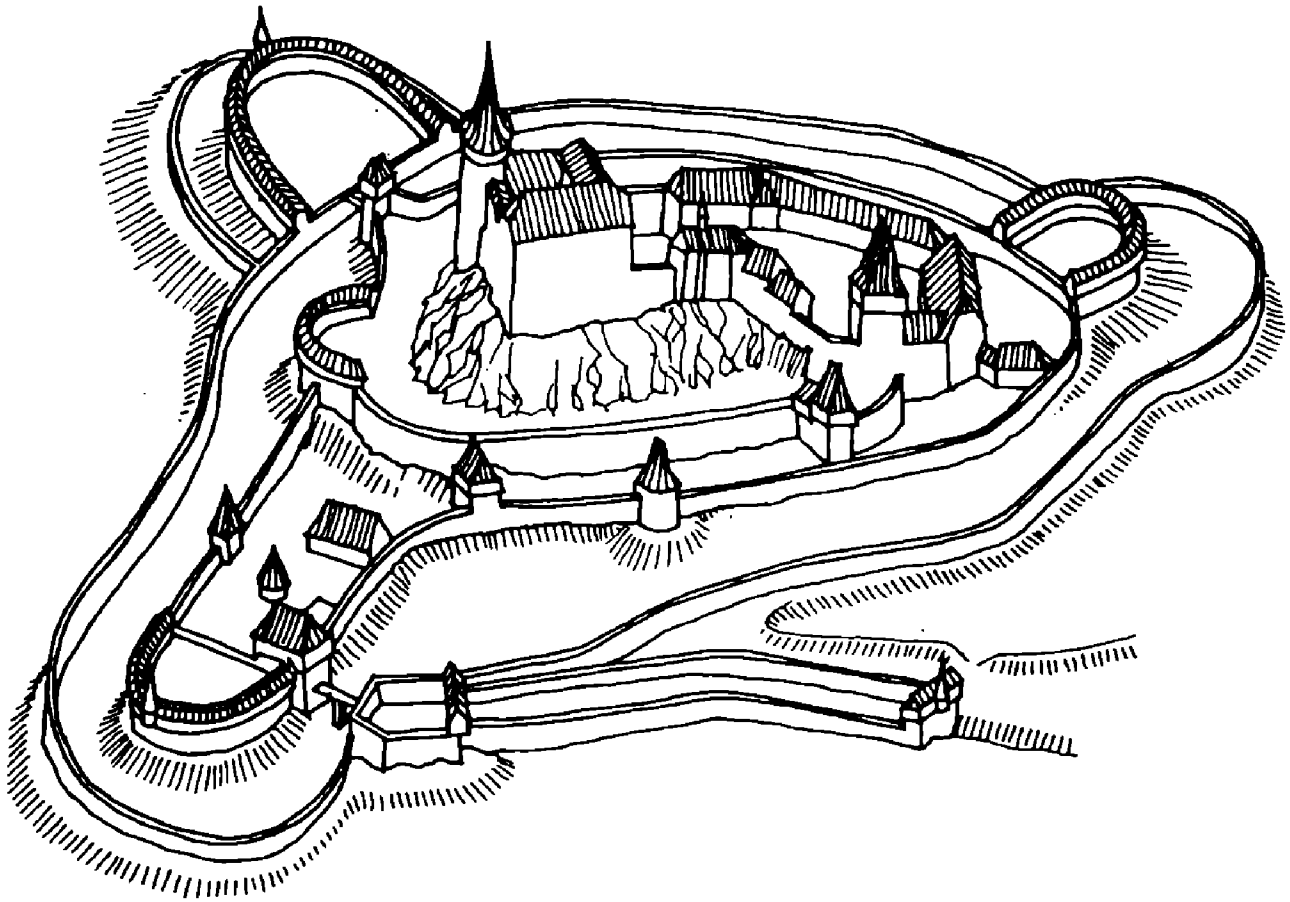
byla pochopitelně aktuální zejména před nástupem dělostřelectva. Zmíněné vední přístupové komunikace podél fronty hradu pak nutně vedlo i k jejímu z obranného hlediska velmi vhodnému ostrému, nejčastěji pravouhlému zalomení před vlastní branou.

Specifickou problematiku představuje vedení cesty u hradů na osamělejších návrších a vrcholech. Zde byla nejčastěji volena možnost vedení komunikace po jednom, zeshora dobře kontrolovatelném svahu formou stoupající serpentiny (např. Bezděz, Žampach). Pod jedním a týmtýž místem průběhu opevnění se tak v ideálním případě nacházelo několik úseků přístupové komunikace a střela či svržený kámen apod. mohly útočnický zasáhnout v několika výškových úrovních. Vyjimečněji u hradů na vyložených homolích, schopných dokonalé kontroly všech svahů, byla cesta vedena spirálovitě (Hartenštejn).

Z hlediska obrany je pochopitelně žádoucí co nejdelší možnost kontroly přístupové komunikace a oddálení prvního styku s nepřítelem co nejdále od vlastního hradu. Prvý a zároveň již zcela velkolepý projev těchto snah nalézáme na Bezdězu, kde vznikl komplikova-

Obr. 6. Kalich hrad, k. ú. Třebošín, okr. Litoměřice. Půdorysná situace hradu s vysunutým dělostřeleckým zemním opevněním Jana Žižky z roku 1420 nad přístupovou cestou. Podle J. Smetany-F. Gabriela, kresba P. Chotěbor.

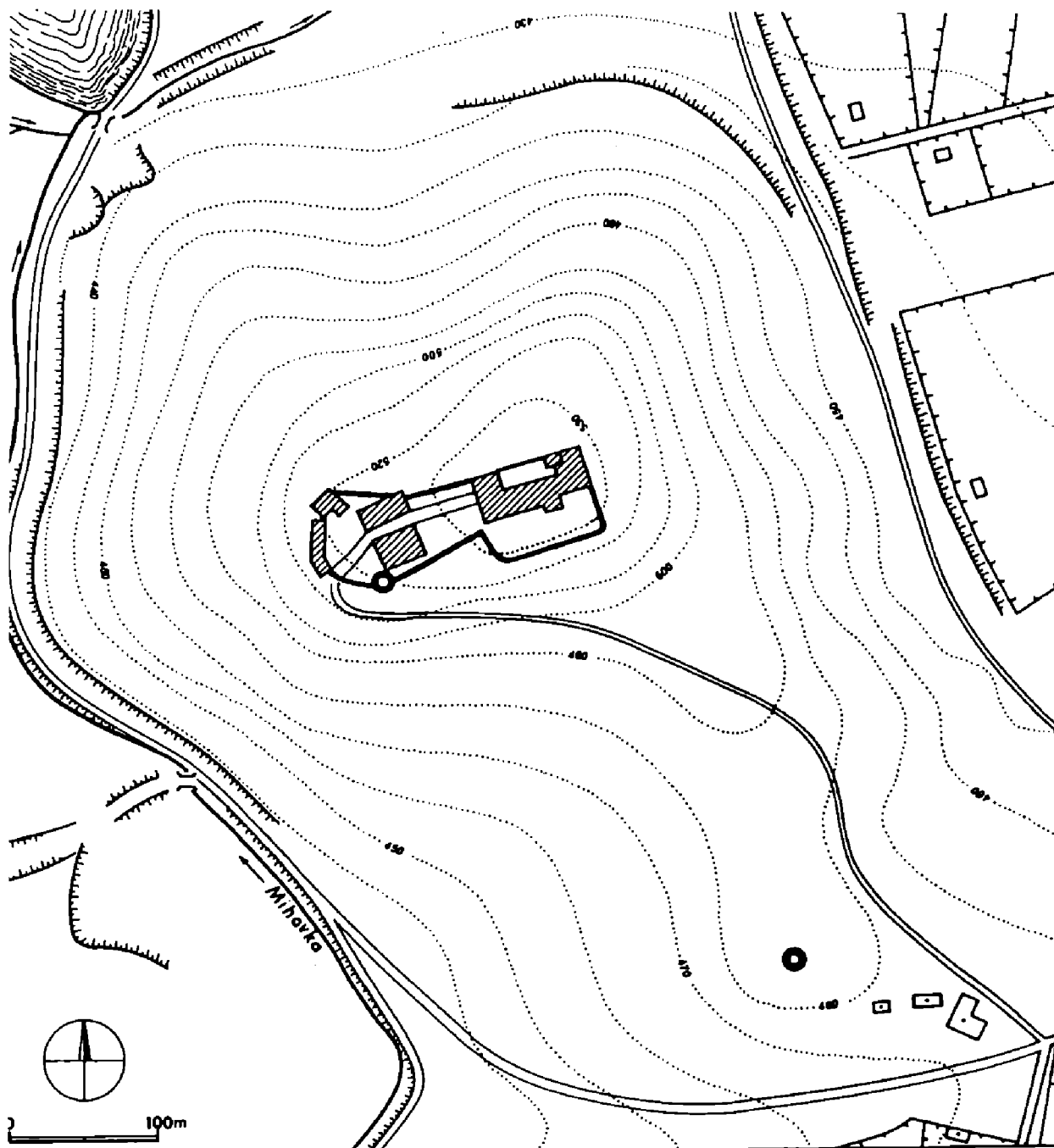
Obr. 7. Kunětická Hora hrad, k. ú. Ráby, okr. Pardubice. Hmotová rekonstrukce perňštejnské fáze hradu s koridorem. Podle J. Herouta, upraveno.

nější systém opevnění sestupující podél přístupové cesty téměř až k patě hradního kopce. Tvoří ho (obr. 4) hradba se třemi zděnými kulisovými branami, nad třetí zpevněná okrouhlou hradební Čertovou věží. Po zalomení cesty pod prvou branou tato ještě prochází dalším, doposud opomíjeným zemním opevněním nejasného stáří.

Na Bezdězu zmíněným dlouhým opevněním cesta přímo prochází. Ale již touto dobou byla využita i možnost, krytí průběhu cesty z boku speciální částí hradní dispozice (neznámý hrad u Albrechtic (obr. 5) – Durdík 1983).

Dobou, kdy se protažení opevnění podél přístupové cesty stávalo nutností bylo v důsledku bouřlivého rozvoje dělostřelectva 15. století. Účinnou dělostřeleckou obranu vysunutou ve směru přístupové cesty představuje již zemní bašta zřízená Janem Žižkou na hradě Kalichu (obr. 6; Smetana–Gabriel 1982; Durdík 1991), s dalšími ukázkami vysunutých opevnění se pak setkáváme v dalším průběhu století. Do těchto snah pak i ve druhé polovině 15. věku náleží zřizování barbakánů před hradními branami. V Čechách však byl tento způsob zajištění vstupu užit pouze v několika případech (Pražský hrad, Lichnice, Kostelec nad Černými lesy, Pardubice). Speciálním prvkem perňštejnských fortifikací, jimiž se vlastně vývoj českého středověkého hradu uzavíral (Durdík 1996b), se staly dlouhé koridory, užité na Kunětické Hoře (obr. 7) a Potštejně (naposledy Slavík 1966). Přístupovou cestu zde v dlouhém úseku lemovaly relativně slabé zdi, čelo tvořila kulisová brána.

Poslední variantou řešení nutnosti posunu styku s eventuálními útočníky co nejdále podél přístupové cesty představuje stavba samostatné, k tomuto účelu zřízené bašty. Takováto pod hradem situovaná dělostřelecká bašta se nejlépe dochovala na Zelené hoře (obr. 8; Durdík v tisku d), kde ji nejspíše vystavěli páni ze Šternberka, kteří podobné předsunuté objekty budovali i jinde.

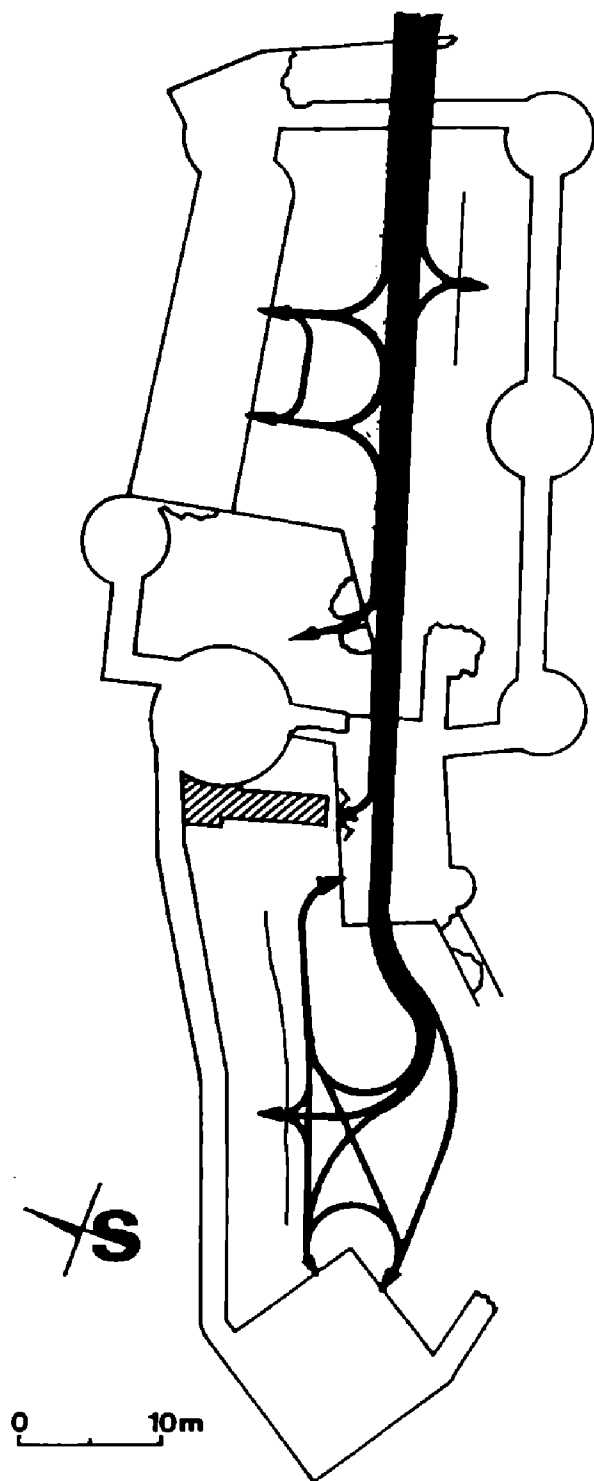

Obr. 8. Zelená Hora, okr. Plzeň-jih. Celková situace hradu s předsunutou baštou při přístupové komunikaci. Kresba M. Záleská.

V rámci těchto stručných poznámek je nutno ponechat zcela stranou podobu a vývoj vlastních bran a mostních staveb před nimi. V této souvislosti však musíme připomenout, že z hlediska současného mostního stavitelství byly některé středověké mosty, které přiváděly vstupní komunikaci k bráně, řešeny minimálně značně odvážně.

Vlastní komunikační schéma uvnitř hradního areálu může být v zásadě dvojího typu. Prvým je přímá varianta, kdy jsou z jednoho hlavního komunikačního tahu (jedno zda přímého, či např. vedeného spirálovitě) krátkými odbočkami (vedlejšími či pomocnými tahy) obsluhovány všechny hradní provozy a objekty (obr. 9). Druhým případem je komunikační schéma větvené, u něhož se komunikace po vstupu do většinou rozsáhlejšího hradního areálu větví na několik hlavních tahů, z nichž teprve jsou obsluhovány jednotlivé objekty (obr. 3).

Komunikační schéma hradu je dáno realitou provozu hradního organismu, které muselo vyhovovat a který muselo logickým způsobem umožňovat. Přestože je tato skutečnost

Obr. 9. Týřov hrad, k. ú. Karlova ves, okr. Rakovník. Přímé komunikační schéma hradu s graficky provedenou analýzou vytíženosti jednotlivých tahů (stav vědomostí před zahájením výzkumu). Plocha sondy I. v komunikačně mrtvém koutě nádvoří šrafována. Kresba autor.

a dalších potřebujeme získat co nejkvalitnější stratigrafii. Sonda pak musí být položena v komunikačně mrtvé části dispozice, kde lze v důsledku minimálního provozu a úklidu předpokládat dobré podmínky pro nárůst životních nečistot a tedy tvorbu kvalitní stratigrafie. To bylo v praxi úspěšně ověřeno např. při zahájení výzkumu hradu Týřova (obr. 9, k výzkumu hradu naposledy Durdík 1994; 1998).

Druhou možnost představuje případ, kdy z objektu s dobře známým datem zániku potřebujeme získat vzorek nálezů zánikového horizontu, tedy dobře absolutně datovatelný

více než triviální, je nutno ji vzhledem k časté smutné badatelské praxi, předkládající provozně zcela nezpůsobitelné představy o podobě té které dispozice, opětovně podtrhnout.

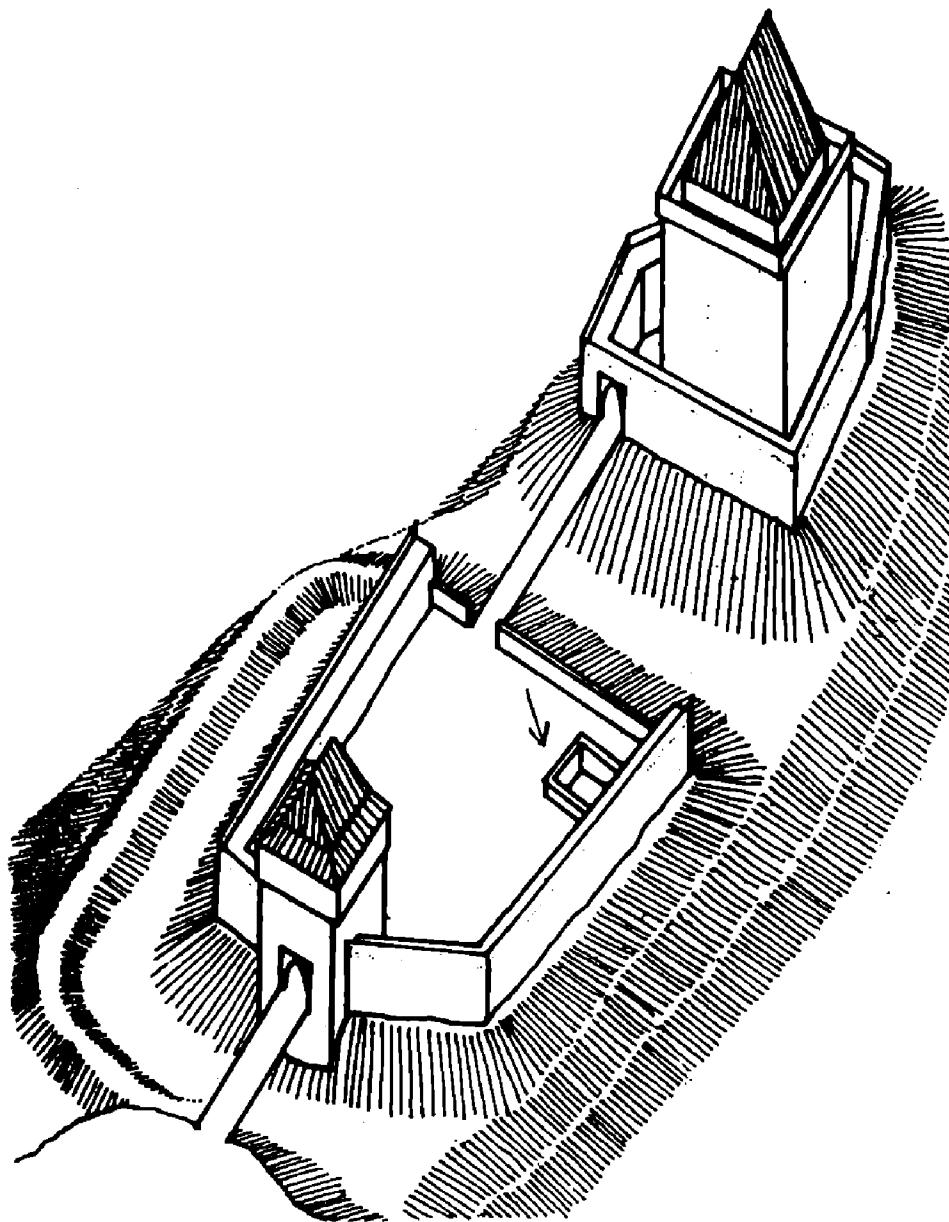
Z uvedeného vyplývá, že studium komunikačního schématu má v praktické kastellologii zásadní význam. Umožňuje pochopit logiku hradního organismu a provádět realitě odpovídající kresebné či modelové rekonstrukce. Z celého počtu možných okruhů otázek si blíže povšimneme analýzy komunikační vytíženosti jednotlivých tahů a ploch.

Pokus o rekonstrukci komunikačního schématu a vytíženosti jednotlivých tahů a ploch (grafickou formou např. na obr. 3, 9) lze většinou provést již na základě povrchového průzkumu před započítím výzkumných prací.

Z rozdílné komunikační vytíženosti jednotlivých tahů a ploch také zákonitě vyplývají rozdílné nároky na jejich povrchovou úpravu a kvalitu. U hlavních, nejvíce exponovaných tahů je možno očekávat úpravu zabraňující rozbahnění, tedy dlažbu či minimálně štět, stejně jako kvalitněji provedené odvodnění, minimálně v dlažbě realizovanými stružkami. Prochází-li takovýto hlavní komunikační tah větší plochou (např. nádvořím), může být kvalitně upraven pouze jeho povrch a ostatní plocha pojednána buď kvalitativně nižším způsobem nebo ponechána bez výraznější úpravy.

Velký význam má analýza komunikační vytíženosti jednotlivých tahů a ploch pro samu strategii co nejhospodárnějšího, avšak zároveň co nejproduktivnějšího archeologického výzkumu, který hledá odpovědi na jasně formulované a vymezené otázky, jak bylo již v rámci tvorby metodiky současné české kastellologie nastíněno (např. Durdík 1981) a úspěšně uvěřeno v praxi.

Užití výsledků této analýzy je v podstatě dvojí. Prvá varianta přichází v úvahu v případě, kdy z důvodů chronologických

Obr. 10. Čejchanov hrad, k. ú. Komorní Hrádek, okr. Benešov. Hmotová rekonstrukce hradu. Šipkou označeno rozborem komunikačního schématu vytypované komunikačně vyúžitelné místo hlavního tahu, na němž byl zjišťovací sondou získán vzorek inventáře zánikového horizontu z roku 1404. Kresba P. Chotěbor.

soubor. V takovém případě je naopak nutno vytypovat komunikačně co nejvytíženější součást hlavního tahu. Velké keramické fragmenty, které zde na povrchu komunikace budou nalezeny, je pak možno spolehlivě spojit s datem zániku hradu. V době plného provozu komunikace by totiž neměly šanci na dochování, podlely by rozšlapání, rozježdění, erosi či úklidu. V praxi byl tento postup s plným úspěchem použit na hradě Čejchanově, zničeném královským vojskem v roce 1404 (obr. 10, Durdík 1980).

V rámci těchto několika stručně načrtnutých poznámek nebylo pochopitelně možno systematictěji pojednat celou, doposud spíše stranou zájmu stojící závažnou problematiku. Jejich cílem se mělo stát upozornění na jednu z málo rozvinutých oblastí české kastellologie, která by si nepochybně zasloužila detailnější a dlouhodobější pozornost.

Literatura

- BUTZ, R., 1995: Landwehren im Befestigungswesen Sachsens. *Burgenforschung aus Sachsen* 7, 33–55.
 DURDÍK, T., 1980: Povrchový průzkum a zjišťovací výzkum hradu Čejchanova. *SVPP* 20, 251–272.
 DURDÍK, T., 1981: Problematika výzkumu hradů v Čechách – Zur Problematik der Burgenforschung in Böhmen. *AH* 6, 7–17.
 DURDÍK, T., 1983: Povrchový průzkum zaniklého hradu neznámého jména u Albrechtic na Mostecku –

- Die Nachforschungen auf dem Terrain einer verfallenen Burg unbekanntem Namens bei Albrechtice im Gebiet von Most. *Ústecký sborník historický*, 31–44.
- DURDÍK, T., 1984: *České hrady*. Praha.
- DURDÍK, T., 1991: Česká hradní architektura doby husitské. *MVP 29 – ČSPS 99*, 151–164.
- DURDÍK, T., 1992: The system of royal castles in Bohemia. *IBI Bulletin* 47, 105–106.
- DURDÍK, T., 1994: *Kastellburgen des 13. Jahrhunderts in Mitteleuropa*. Academia. Praha.
- DURDÍK, T., 1995a: August Sedláček a studium českých feudálních sídel – August Sedláček und das Studium der böhmischen feudalen Residenzen. In: *August Sedláček a pomocné vědy historické*. Mladá Vožice, 89–95.
- DURDÍK, T. 1995b: *Encyklopedie českých hradů*. Praha.
- DURDÍK, T.–KAŠIČKA, F.–NECHVÁTAL, B., 1995: *Hrady, hrádky a tvrze na Písecku*. Písek.
- DURDÍK, T., 1996a: System der königlichen Burgen in Böhmen. *Château Gaillard XVII*, 69–78.
- DURDÍK, T., 1996b: Abriss der Entwicklung der böhmischen Artillerieburgfortifikationen des 15. und des Anfangs des 16. Jahrhunderts – Outline of the Development of the Bohemian Artillery Castle Fortifications of the 15th and Early 16th Centuries. *CMB II*, 35–46.
- DURDÍK, T., 1997: *Lucemburský Křivoklát ve světle archeologického výzkumu – Die Burg Křivoklát der Luxemburgerzeit im Lichte der archäologischen Forschung*. *AH 22*, 217–228.
- DURDÍK, T., 1998: *Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě*. Praha.
- DURDÍK, T., v tisku a: *Hrady na Šumavě*. In: *Šumava*. Prachatice.
- DURDÍK, T., v tisku b: Water communications and the system of royal castles of medieval Bohemia – Les voies aquatiques et le système des châteaux royaux en Bohême médiévale. *IBI Bulletin* 52.
- DURDÍK, T., v tisku c: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.
- DURDÍK, T., v tisku d: *Předsunuté bašty hradů ve střední části západních Čech*. In: *Gotika v západních Čechách*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Jaromíra Homolky. Praha.
- DURDÍK, T.–BOLINA, P., v tisku: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*. Praha.
- GABRIEL, F., 1997: *Hrad Lipý*. Vlastivědná knihovnička SPS 5. Praha.
- KAMENICKÁ, E., v tisku: *Hrad Loket*. Výsledky archeologických výzkumů 1992–1994. *CB 6*.
- KUBŮ, F.–ZAVŘEL, P., 1994: *Terénní průzkum české části Zlaté stezky*. *Zlatá stezka 1*, 54–76.
- MENCLOVÁ, D. 1976: *České hrady 1, 2*. 2. vydání. Praha.
- NEUGEBAUER, A., 1995: *Straßenschutz durch Burgen im Gebiet zwischen Sachsen und Böhmen*. Teil I, *Zittauer Gebirge*. *Burgenforschung aus Sachsen 5/6*, 184–198.
- SEDLÁČEK, A., 1882–1927: *Hrady, zámky a tvrze Království českého 1–15*. Praha.
- SLAVÍK, J., 1966: *Pernštejnské opevnění hradu Potštejna*. *Sborník Společnosti přátel starožitností 4*, 141–146.
- SMETANA, J.–GABRIEL, F., 1982: *K otázkám datování, typu a funkce hradu Kalicha u Litoměřic*. *FHB 4*, 49–82.

Zusammenfassung

Einige Bemerkungen zur Beziehung zwischen böhmischen Burgen und Kommunikationen und zu ihrem Kommunikationsschema

Im Rahmen dieses Beitrags beschäftigt sich der Autor mit der Problematik, die die bisherige tschechische Burgenforschung eher unbeachtet ließ. Zuerst befaßt er sich mit der Bindung der Burgen an das Straßennetz, vor allem was die Fernwege betrifft. Diese Bindung ist gewöhnlich bei den Königsburgen aller drei Qualitätsniveaus vorausgesetzt, zusammenfassend wurde jedoch diese Frage (mit Ausnahme der Situation in Böhmerwald und der Informationen über die Beziehung der Burgen zu Wasserwegen) bis jetzt nicht verarbeitet. Außer Karlsfried (heute auf dem deutschen Gebiet) kommen in Böhmen die Burgen, Typ Talsperre, nicht vor, und in den meisten Burgen hatten die Wege ihr Ende. Nur durch einige bedeutsame Burgen führten die Wege weiter, resp. man konnte zu diesen Burgen von mehreren Richtungen kommen. Die Verteidigungsaspekte (der Weg sollte rechtsläufig sein, entlang der Befestigung laufen, aus einer Stelle in der Befestigung sollte man verschiedenen Punkte auf dem Wege decken) wurden erst im Wirkungsbereich der Waffen der Verteidiger zur Geltung gebracht. Seit dem 13. Jh. kamen die Bemühungen vor, die Befestigung möglichst weit von der eigenen Burg entlang dem Zugangsweg zu verlängern (Bezděz). Diese Tendenzen erreichten ihren Höhepunkt im Zusammenhang mit der Entwicklung der Artillerie im Verlaufe des 15. Jh.s, als zur Kontrolle der Zugangswege vorgeschobene Fortifikationen, Barbakanen, Korridore und selbständige vorgeschobene Artilleriebasteien dienen konnten. Die Problematik der eigenen Tore und Brücken vor ihnen wurde beiseite gelassen.

Als den zweiten Fragenbereich erörtert der Autor das eigene Kommunikationsschema der Burg. Dieses wurde vom Betrieb im Burgorganismus bestimmt und mußte diesem Betrieb entgegenkommen. Mit Rücksicht auf die Disposition des ganzen Burgorganismus erkennen wir grundsätzlich entweder das direkte (mit einem Hauptzug) und das verzweigte Kommunikationsschema. Das Studium dieser Problematik ist wichtig für das Kennenlernen des Burgorganismus, der Regeln in seinem Funktionieren und der

Rekonstruktionen aller Art. Von großer Bedeutung ist die Untersuchung, wie die einzelnen Züge und Flächen ausgenutzt wurden, damit die archäologische Forschung möglichst sparsam und zugleich produktiv geführt werden könnte, und damit wir die Antwort auf die klar formulierten und definierten Fragen bekommen. Man präsentiert zwei Beispiele. Der erste: Týřov – hier brauchte man möglichst wertvolle und reiche Stratigraphie bestimmen, wurde also der Teil der Burgfläche ohne Wege erforscht. Der zweite Beispiel: Čejchanov – diese Forschung verfolgte das Ziel, das möglichst gut absolut datierte archäologische Material aus dem Untergangshorizont zu gewinnen. Für die Sonden suchte man also den am meisten verwendeten Abschnitt des Hauptzuges aus (die gefundenen großen keramischen Fragmente würden hier in der Zeit des normalen Betriebs nicht erhalten können).

Im Rahmen dieser kurzgefaßten Bemerkungen war es selbstverständlich nicht möglich, diese ganze bedeutsame Problematik, die bisher eher außer acht gelassen wurde, ausführlich zu behandeln. Vielmehr möchte der Autor die Aufmerksamkeit auf eines der wenig entfalteten Gebiete der tschechischen Kastellologie lenken, das das dauernde und eingehende Interesse zweifellos verdient.

Abbildungen:

1. Landkarte von Königsburgen (außer kleinen Wachobjekten) und Königsstädten in Böhmen in der Zeit der letzten Premisliden. 1 – Königsstädte, 2 – Königsburgen aus der ersten Hälfte des 13. Jh.s, 3 – die vom Premisliden Ottokar II. von Böhmen gegründeten Königsburgen, 4 – die von Wenzel II. gebauten Burgen, 5 – Erbauer oder Datierung ist unklar. Zeichnung M. Záleská.
2. Burg Karlsfried, Kataster Hartau, Bez. Zittau. Versuch um die Idealrekonstruktion der Burggestalt mit dem durchgehenden Landesweg nach J. Scholz.
3. Burg Křivoklát, Bez. Rakovník. Verzweigtes Kommunikationsschema der Burg aus der Phase der Premisliden mit der graphischen Darstellung, wie die einzelnen Züge ausgelastet wurden. Zeichnung: V. Durdík.
4. Burg Bezděz, Bez. Česká Lípa. Allgemeines Grundrißschema der Burg mit der Außenbefestigung entlang des Zugangsweges. Zeichnung: P. Chotěbor, V. Durdík.
5. Unbekannte Burg bei Albrechtice, Kataster Černčice, Bez. Most. Terrainskizze der Burgsituation mit dem vorgeschobenen Vorderteil der Disposition, der zum Flankieren des Zugangswegs bestimmt wurde. Zeichnung P. Chotěbor.
6. Burg Kalich (dt.: Kelch), Kataster Třebušín, Bez. Litoměřice. Grundrißsituation der Burg mit der vorgeschobenen Befestigung für Artillerie von Jan Žižka aus dem J. 1420 über dem Zugangsweg. Nach J. Smetana–F. Gabriel, Zeichnung P. Chotěbor.
7. Burg Kunětická Hora, Kataster Ráby, Bez. Pardubice. Massenrekonstruktion der Pernsteiner Phase der Burg mit dem Korridor. Nach J. Herout, zugerichtet.
8. Zelená Hora, Bez. Pilsen-Süden. Allgemeine Situation der Burg mit der vorgeschobenen Bastei am Zugangsweg. Zeichnung M. Záleská.
9. Burg Týřov, Kataster Karlova Ves, Bez. Rakovník. Das direkte Kommunikationsschema der Burg mit der graphisch dargestellten Analyse der Auslastung von einzelnen Zügen (Erkenntnissenzustand vor dem Beginn der Forschung). Die Fläche der Sonde I. in einer Burghofecke ohne Wege (in der „toten“ Ecke) schraffiert. Zeichnung Autor.
10. Burg Čejchanov, Kataster Komorní Hrádek, Bez. Benešov. Massenrekonstruktion der Burg. Mit dem Pfeil ist die Stelle auf dem Hauptzug bezeichnet, die nach dem Kommunikationsschema am meisten ausgelastet wurde. Hier wurde mittels einer Suchsonde die Probe des Inventars aus dem Untergangshorizont aus dem Jahre 1404 gewonnen. Zeichnung P. Chotěbor.

